نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۳، صفحات ۴۴۷ تا ۴۴۹

نامه به سردبیر

سازمان جهانی سلامت: برگردان درست مفهومی World Health Organization به فارسی

امیرحسین تکیان[1*]، حانیه‌سادات سجادی[2]، محمدعلی رضایی[3]

۱. *نویسنده مسئول: استاد سیاست‌گذاری سلامت، رئیس مرکز تعالی سلامت جهانی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، takian@tums.ac.ir
۲. دانشیار مدیریت خدمات بهداشتی‌درمانی، مرکز تحقیقات بهره‌برداری از دانش سلامت، مرکز تحقیق و توسعه سیاست‌های دانشگاه، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳. کاندیدای دکترای تخصصی سیاست‌گذاری سلامت، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۲۴ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۱۸

سازمان جهانی سلامت (World Health Organization: WHO) ۷۶ سال پیش در سال ۱۹۴۸ و در اوج ویرانی پس از جنگ جهانی دوم، به‌عنوان یکی از آژانس‌های تخصصی زیرمجموعه سازمان ملل متحد (United Nations) آغاز به کار کرد. اساسنامه سازمان، سلامت (Health) را نیک بودی (Wellbeing) کامل جسمی، روانی و اجتماعی، و نه فقط نبود بیماری تعریف کرده است و بر هدف اصلی این سازمان برای ارتقای سطح سلامت عمومی در سراسر جهان تکیه دارد. WHO با تمرکز بر کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، افزایش امید زندگی و بهبود عوامل پرشمار درون و گاهی برون بخشی موثر بر سلامت، تلاش داشته است به عنوان هماهنگ کننده (Coordinator)، سلامت همه شهروندان (Citizens) کشورهای عضو (Memebr states) را ازمسیر همکاری پیوسته و نظام‌مند با دولت‌ها، را که معمولا توسط وزارت سلامت (Ministry of Health; Ministry of Public Health; Department of Health; etc.,) نمایندگی می‌شوند، براساس اصل هم بستگی اجتماعی (Social Solidarity) و با توجه به شرایط اقتصادی، جغرافیایی یا اجتماعی آنها بهبود می‌بخشد. این مهم از طریق جمع‌آوری منظم داده‌های وسیع سلامت، تدوین دستورالعمل‌ها و استانداردهای مبتنی بر شواهد، دستورکارگذاری اولویت‌های سلامت، آموزش و توانمندسازی منابع انسانی سلامت (Human Resources for Health)، مشاوره و کمک فنی، و گاهی تسهیل ارایه خدمات (به‌طور معمول درکشورهای فقیر و یا بحران زده) به کشورهای عضو انجام می‌دهد.

از بدو تأسیس، "World Health Organization" به زبان فارسی، به‌طور معمول «سازمان جهانی بهداشت» و یا «سازمان بهداشت جهانی» برگردان و توسط محافل تخصصی مرتبط، اصحاب رسانه و حتی مکاتبات رسمی به‌طور گسترده‌ای کار گرفته شده است. با توجه به اهمیت زبان و نقش بنیادین آن در انتقال دقیق مفاهیم علمی و تخصصی، و همچنین بار عملیاتی واژگان بر ماموریت های تخصصی، این نوشتار بر آن است که کاستی‌های اساسی این برگردان‌ها را با توجه به دلایل متقن تبیین کند و جامعه پارسی‌گو را به استفاده از «سازمان جهانی سلامت» که تصویر درستی از مأموریت‌ها و اهداف این نهاد بین‌المللی ارائه می‌دهد، به عنوان معادل دقیق مفهومی "World Health Organization" دعوت نماید.

برای فهم بهتر این موضوع، ابتدا باید به تفاوت‌های معنایی دو واژه «سلامت» و «بهداشت» در زبان فارسی و معادل‌های آن در زبان انگلیسی توجه کنیم. برای واژه بهداشت، از دو معادل انگلیسی "Sanitation"و "Hygiene" استفاده می‌شود که بار عملیاتی تکامل‌دهنده و لازم، اما ناکافی برای دسترسی به سلامت دارند. درحالی‌که "Sanitation" با مفهوم گندزدایی مطرح شد و تنها ناظر به بهداشت محیط و رعایت برخی اصول بهداشتی (به‌عنوان مثال ایجاد سرویس بهداشتی، فاضلاب شهری و...) به منظور پیشگیری از رخداد بیماری‌ها بود (۱). در ادامه با گسترش حوزه خدمات بهداشتی و آشکارشدن اهمیت رعایت بهداشت فردی علاوه بر گندزدایی در پیشگیری از بیماری‌ها، واژه "Hygiene" به معنای «بهداشت» مدنظر قرار گرفت (۲). واژه "Hygiene" در تعریف WHO به اقدامات و تمهیدات پیشگیرانه برای حفظ و بهبود حفظ‌الصحه یا وضعیت سلامت عمومی اشاره دارد که هم به حفظ سلامت و جلوگیری از گسترش بیماری‌ها کمک می‌کند و هم ناظر بر بهداشت فردی در راستای پیشگیری از بیماری ها مانند شست‌وشوی دست‌ها و زدن مسواک و هم ناظر بر بهداشت محیط مانند دفع ایمن زباله‌های انسانی می‌باشد (۳). این واژه همچنین بر حوزه دانشی (Knowledge) بهداشت نیز متناظراست، که هر چند برای دستیابی به Health، آن گونه که در ابتدای بحث به آن اشاره شد

Copyright: © Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.22034/8.4.447]

بسیار لازم است؛ اما با اشراف دانشی عوامل مؤثر بر سلامت، کـه براسـاس شواهد پرشمار جهانی ملت‌ها بسیاری از آنها از بخش سلامت فراتر هستند و جنبه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصـادی، سیاسـی، فرهنگـی و...را در بـر می‌گیرند و در واقع به بیانی چهارپنجم سلامت شهروندان وابسته به چنین عواملی است (۴، ۵)، به هیچ روی بـرای تحقـق هـدف WHO در راسـتای نیک بودی کامل جسمی، روانـی و اجتمـاعی شـهروندان، کـافی نیسـت. بنابراین با مشخص شدن ناکافی بودن گندزدایی و بهداشت در امر سلامت جامعه، به‌تدریج واژه "Health" مدنظر قرار گرفت که مفـاهیم گنـدزدایی و بهداشت را به عنوان بخشی از مفهوم "Health"، و البته نه تمـام آن، در بـر می‌گرفت (۲).

واژه "Health" که ماموریت و بنیان WHO بـر آن گـذارده شـده اسـت و از بدو تشکیل در عنوان این سازمان به کار رفته است، مفهومی جامع و گسـترده دارد که تمام ابعاد زندگی انسانی را شامل می‌شود، از سلامت جسمی و روانـی گرفته تا اجتماعی و حتی زیست‌محیطـی و نـه فقـط نبـود بیمـاری (۶)، کـه دستیابی به آن نه تنها نیازمند اقـدامات بهداشـتی (sanitation and hygiene) بـه توصیفی که بیان شد دارد، بلکه نیازمند اقـدامات بسـیار گسـترده‌تـر از جملـه همکاری بین‌بخشی (multisectoral collaboration) بـا بخـش‌هـای غیـر دولتـی، سازمان‌های مردم نهاد، نهادهای خیریه، سـازمان‌هـای بـین‌المللـی، مشـارکت معنادار با مردم، و... سیاست‌ورزی (Diplomacy)؛ تأمین مالی مناسـب و پایـدار و بسیاری شئون دیگر از محیط زیست، صنعت، انرژی، ورزش و...است که بتوانـد سلامت شهروندان کشورهای عضو را، براسـاس تعریـف جـامع و احیانـاً کمـی آرمان‌گرایانـه خـود، تـأمین و تضـمین کنـد. بـا ایـن برداشـت از Health، واژه بهداشت، که اتفاقاً کاملاً فارسی، بسیار زیبا، دلنشین و کـاربردی هـم هسـت و گاهی به تندرستی هم معنا می‌شود که با مسامحه می‌توان آن را بـه روان نیـز بسط داد، تنها متناظر بر بخشی از Health یا سـلامت اسـت، کـه برگـردان آن درWHO به بهداشت، فروکاستن آشکار وظایف این سازمان به شمار می‌رود.

حال که تمایز بهداشت و سلامت روشن شد، لازم است معادل دقیـق فنی و تخصصی "WHO" که عموماً بـه «سـازمان جهـانی بهداشـت» و یـا «سازمان بهداشت جهانی» در پارسی برگردان شده است، در زبان فارسـی تبیین شود. به بیان دیگر، حالا که پذیرفتیم در برگردان WHO به فارسی، سلامت به کار ببریم و نه بهداشت، پرسش آن است که «سـازمان جهـانی سلامت» صحیح است یا «سازمان سـلامت جهـانی»؟ بـرای تبیـین ایـن مسئله لازم است به تعریف «سلامت جهانی» معادل واژه "Global Health" بپردازیم که به عنوان یک رویکرد مشخص، رشته تخصصی و حوزه علمی-عملی، دهه‌هاست در ادبیات سلامت وارد شده و تعریف مشـخص خـود را دارد. «سلامت جهانی» حوزه‌ای برای مطالعه، تحقیـق و عمـل اسـت کـه اولویت را بر بهبود سلامت و دستیابی به عدالت در سلامت برای همه مردم در سراسر جهان می‌گذارد و بر مسائل سلامت فراملی، عوامل تعیین‌کننده و راه‌حل‌ها تأکید دارد و همچنین شامل بسیاری از رشـته‌هـا در داخـل و خارج از علوم سلامتی و ترویج همکاری بین رشته‌ای است (۷). به عنـوان نمونه، مبارزه با دخانیات، به عنوان یکی از جدی‌ترین تهدیدهای سلامتی، نیازمند رویکرد چند وجهی و پیچیده سلامت جهانی است که اتفاقاً عمده ابعاد آن، خارج بخش سلامت هستند. کنوانسیون منـع جهـانی دخانیـات (Framework Convention for Tobacco Control: FCTC) کـه بنیـان آن در WHO گذاشته شد و هدف آن کاهش مصرف سیگار و فرآورده‌های دخانی توسط شهروندان است، سازوکار مؤثر و جدی بر مبنـای رویکـرد سـلامت جهانی است، که کسر کوچکی از فعالیت‌های آن به بخش سلامت مـرتبط است و بیشتر با مالیات، توزیع، بازاریابی، بسته‌بندی، و... سـروکار دارد. بـه بیانی دیگر، WHO از رویکرد نوین سلامت جهانی بـرای تحقـق ماموریـت خود بهره می‌برد؛ اما ماموریت و کار اصلی آن، سلامت جهانی نیست! و از این روسـت کـه اصـطلاح «سـازمان سـلامت جهـانی» کـه برگـردان آن "Global Health Organization" می باشد، در واقع وجود خارجی ندارد.WHO به عنوان آژانس تخصصی سازمان ملل متحد، جایگاه دستورکارگذاری‌های مرتبط با سلامت در سطح جهانی است که تصمیم‌سازی‌های آن، هماننـد سایر سازمان های مرتبط با سـازمان ملـل متحـد، مبتنـی بـر رأی اعضـا (کشورهای عضو، در حال حاضر ۱۹۴ کشور) شکل می‌گیرد، کـه فـارغ از تعداد جمعیت خود، هر کدام در فرآیند تصمیم‌گیری، رای مسـاوی (یـک رای) دارند. از این رو، این سازمان کـه ارکـان آن، یعنـی مجمـع جهـانی سلامت (World Health Assembly) و هیئت اجرایـی (Executive Board) بـر مبنای رای کشـورهای عضـو تصـمیم‌گیـری مـی‌کنـد، در مقابـل جهـان (Member states) پاسخگو است که به نمایندگی دولت‌ها و معمـولاً توسـط وزارت سلامت (در ایران هنوز بهداشت گفته می‌شـود کـه کـم دقتـی در گزینش این واژه در این نوشتار بیان شد)، این فرآیند را شکل می‌دهند.

از این‌رو و براساس استدلال‌های پیش گفت، برگردان دقیق، متناظر بـر ماموریت و عملیاتی WHO در زبان پارسی، «سازمان جهانی سلامت» اسـت. این سازمان جهانی، به کشورهای عضو که اساسنامه آن را امضـا کـرده‌انـد و تصمیم گرفته‌اند که با عضویت در این سـازمان، بـا اتخـاذ رویکـرد سـلامت جهانی و براساس مشارکت بین بخشـی، سـلامت شـهروندان خـود را ارتقـا بخشند، پاسخگو و در برابر آنها مسئولیت‌پذیر است. با این بیـان، و براسـاس اسناد بالادستی کشور، از جملـه سیاسـت‌هـای کلـی سـلامت کـه «وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» را متولی سلامت، و نـه فقـط بهداشـت، شهروندان بر می‌شمرد، شایسته اسـت نـام ایـن وزارتخانـه نیـز بـه «وزارت سلامت» یا «وزارت سلامت شهروندان» تغییر یابد، کـه نـه تنهـا ماموریـت ژرف سلامت را با بیانی که توضیح داده شد در خود دارد؛ بلکـه کارکردهـای گوناگون این وزارت که لازمه وظایف ذاتی آن است را نیـز دربـر مـی‌گیـرد. بدیهی است شاید چهار دهه پیش کـه ایـران در اقـدامی منحصـر بـه فـرد، آموزش و پژوهش را با ارائه خـدمت در سـلامت ادغـام کـرد، عنـوان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، توصیف دقیقی برای ترویج رویکـرد ایـن

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-12]
[DOI: 10.22034/8.4.447]

وزارت بود؛ اما با بسط مفهوم سلامت و کارکردهای متنوع و ماهیت آن، شاید هنگامی است که افزون بر اهتمام به چالاک‌سازی وزارت فعلی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۸)، بر بهینه‌سازی نام آن بر مبنای مفاهیم روز نیز اقدام کنیم و آن را به درستی، «وزارت سلامت» بنامیم.

دهه‌هاست از رواج معادل نادرست "World Health Organization" به‌عنوان «سازمان بهداشت جهانی» و یا «سازمان جهانی بهداشت» در جامعه علمی، تخصصی و مطبوعات دیداری و نوشتاری ایران می‌گذرد، و آشکار است که رواج برگردان درست «سازمان جهانی سلامت»، زمان بر و چه بسا دشوار خواهد بود و با مقاومت‌هایی نیز رو به رو خواهد شد. سخن از بازی با واژگان نیست، هدف اما تأکید بر اهتمام بر معنا و مفهوم درست عملیاتی و کاربردی است که در قالب واژه‌ها به مخاطب منتقل می‌شود.

از تمامی صاحب‌نظران، استادان، سخنوران، فعالان و اندیشمندان حوزه سلامت و ادبیات دعوت می‌کنیم محتوای این نوشتار را نقد کنند و درصورت پذیرش استدلال، ترویج‌گر کاربرد صحیح این تعابیر و مفاهیم باشند، آن‌گونه که مولوی، حکیم سخن، به دقت و زیبایی تعبیر کرده است:

اسم خواندی رو مسمی را بجو　　مه به بالا دان نه اندر آب جو

منابع

1. World Health Organization. Sanitation. Available at: https://www.afro.who.int/node/5691#:~:text=Sanitation%20generally%20refers%20to%20the,in%20households%20and%20across%20communities
2. Keshavarz Mohammadi N, Montazeri A. Evolution of understanding the concept of health: An introduction for designing strategies to improve public health in Iran. Payesh 2024; 23: 337–352. [In Persian]
3. World Health Organization. Hygiene. Available at: https://www.afro.who.int/health-topics/hygiene
4. Marmot M. Closing the health gap in a generation: the work of the Commission on Social Determinants of Health and its recommendations. Global Health Promotion 2009; Suppl 1: 23-27.
5. Keshavarz Mohammadi N, Montazeri A. Development of the conceptual model of Social Tree of Health: a tool for understanding the comprehensive health system, analyzing the current situation, and identifying priorities for change. Payesh 2024; 23: 679-690 .[In Persian]
6. World Health Organization. Health and well-being. Available at: https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being
7. Rutgers Global Health Institute. What is global health? Available at: https://globalhealth.rutgers.edu/what-we-do/what-is-global-health
8. Bahmanziari N, Takian A. Health system stewardship in Iran: Far from perfect! Med J Islam Repub Iran 2020; 34 (1) : 996-998

Letter to Editor

Persian Equivalent of World Health Organization

Amirhossein Takian[1*], Haniye Sadat Sajadi[2], Mohammad Ali Rezaei[3]

1. ***Corresponding author:** Professor of Health Policy, Founding Director of Centre of Excellence for Global Health, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran, takian@tums.ac.ir
2. Associate Professor of Healthcare Services Management, Knowledge Utilization Research Center, University Research and Development Center, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran
3. Ph.D Candidate of Health Policy, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences (IUMS), Tehran, Iran

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.22034/8.4.447]